

UOT-811.512.1

Səhifə: 10-15

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2024.1.10>

Minaxanım Nuriyeva (Təkləli)
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
filologiya elmləri doktoru, professor
proftomris@gmail.com

RUS DİLİNDƏKİ TÜRK MƏNŞƏLİ SÖZ VƏ AD ARASINDA LEKSİK-SEMANTİK UYĞUNLUQ

XÜLASƏ

Rus dilində türk mənşəli lüğəvi vahidlərin yaranma və inkişaf istiqamətləri araşdırılarkən bu dildə onomastik vahidlərin də varlığı ilə yanaşı dilin özündə ümumişlək sözlərdən yaranan vahidlərin də olduğu aşkar olunur. Rus dilinin bədii dil materiallarında bu xüsusda diqqətimizi cəlb edən türk mənşəli müxtəlif onomastik vahidlərlə ümumişlək sözlər arasındakı leksik-semantik uyğunluğu aşkara çıxaran külli-miqdarda dil örnəkləri də üzə çıxarıldı. Bu məqsədlə apardığımız araşdırmalar nəticəsində türk mənşəli sözün nominativ mənası ilə bərabər yer adı, фамилия, ədəbi təxəllüs olaraq da istifadə olunması faktlarla əsaslandırılır. Məqalədə Puşkin, Turgenev, Lev Tolstoy, Bunin, Çexov, Uspenski, Ostrovski və b. kimi rus yazıçılarının əsərlərinin dilində aşkarlanan türk mənşəli xüsusi adların (onomastik vahidlərin) yaranma istiqamətlərindən – yəni ümumişlək söz- antropnim (şəxs adları); ümumişlək söz-toponim (yer adları); ümumişlək söz - zoonimlər (heyvanat adları) əlaqəsindən geniş planda bəhs edilmişdir.

Açar sözlər: *Türk dilləri, Rus dili, onomastik, leksik-semantik.*

Giriş: Rus dilində türk mənşəli lüğəvi vahidlərin yaranma və inkişaf istiqamətləri araşdırılarkən bu dildə türk mənşəli onomastik vahidlərin də varlığı ilə yanaşı dilin özündə türk mənşəli ümumişlək sözlərdən yaranan vahidlərin də olduğu aşkar olunur. Qeyd etmək istəyirik ki, türk leksikasının rus ədəbi dilinə tarixən çox-çox qədim çağlardan nüfuz etməsinə və rus yazıçılarının əsərlərində kifayət qədər geniş işlənməsinə baxmayaraq rus bədii dilində türk mənşəli zəngin onomastikanın geniş və rəngarəng mənzərəsi təəssüf ki, həqiqi dəyərinə və layiqli miqyasında lazımı səviyyədə öyrənilməmişdir. [1, s.5] Daha doğrusu, rus dilində (eləcə də bir sıra dünya dillərində) sözün yayılma arealını, daxili əsrarəngizliyini, məna çevikliyini bürüzə verən türk mənşəli apelyativ ünsürlərin öyrənilməsi diqqətdən kənar qalırdı. Amma müşahidələrimiz nəticəsində rus dilinin bədii dil materiallarında bu xüsusda aşkar etdiyimiz türk mənşəli müxtəlif onomastik vahidlərlə ümumişlək sözlər arasındakı leksik-semantik uyğunluğu aşkara çıxaran külli-miqdarda dil örnəkləri aşkar olundu. Bu mövzuda rus klassiklərinin – Aleksandr Puşkin, İvan Turgenev, Lev Tolstoy, İvan Bunin, Anton Çexov, Aleksandr Kuprin, Qleb Uspenski, Aleksandr Ostrovski və b. əsərləri üzrə seçdiyimiz dil materiallarında aşkarlanan türk mənşəli xüsusi adların (onomastik vahidlərin) bolluğu ondan geniş planda bəhs etməyə şərait yaradır.

Məqsədimizə müvafiq olaraq rus dilində (eyni zamanda ukrayna, belorus dillərində) işlənən türkişmələr sırasındakı ümumişlək sözlərin mühüm bir hissəsini bu dilin onomastikasında da geniş istifadə faktları aşkarlanmış və bu faktlar iki istiqamətdə araşdırılmışdır:

I. Türk mənşəli sözlərin böyük bir qismi rus dilinin mənşəcə öz sözləri kimi bu təbii dil prosesində həm ümumişlək söz, həm də xüsusi ad səciyyəsinə iştirak edir. Məsələn: karaul-Karaulov; izyum-İzyumov; karavan – Karavannaya (məhəllə); başmak-Başmakov; kumaç-Kumaçov, Kumaşnikov; izumrud-İzurud (at adı); kolçak – göbələk adı; sablya “qılinc” – balıq adı “qılinc balığı”- sabelnik “bitki adı: paşa kılıcı”-sablevidniy “qılincvarı” (əzələ); arkan “arğan, örkən”- arkançik “dəniz heyvanı”; bazar – Bazarov soyadı; başmak- Başmaçkin, Başmakov (soy adları), başmaçok (orkide sınıfında çiçək ismi) və s.

II. Onomastik vahidlərin müəyyən qisminin isə yalnız yazıçının üslubi məqsədi ilə əlaqədar olaraq yaratması və işlətməsi aydın olur. Məsələn: arşin-Poluarşinnikov (Ostrovskidə tacir

familiyası); karaul-Revun Karaulov (Çexovun dilində çığırğan hərbiçi); berkut(bürküt “qartal”növu)-Berkutov (Ostrovsidə zirək, qartal kimi ovçu); arxaluk – Arxalukidze; çubuk-de`Çubukova karandaş- Karandaş və s. (sonuncular həm də ədəbi təxəllüslərdir).

Rus dilinin bədi dil materiallarında bu xüsusda aşkar etdiyimiz türk mənşəli xüsusi adların (onomastik vahidlərin) yaranması aşağıdakı istiqamətlərdə özünü göstərir:

1. Türk mənşəli ümumişlək sözlərin antroponim (şəxs adları, ləqəb) ilə bağlılığından yarananlar: kirpiç-Kirpiçev/Kirpiçnikov; xan-Xanov; uşak-Uşakov; yarlık- Yarlıkov; şiş- Şişov, Şişkin; çumak- Çumakov; almaz – Almazov, çavdar- Çavdarov; xatun-Xatunski; nabat-Nabatov; arşin-Poluarşinnikov; bazar-Bazarov, batman-Batmanov; bardak-Bardakov/Bordukov, topor “təpər”- Toporkov,Topornin; çekmar - Çekmarev; arkan- Arkanov/Arkannikov; karavay-Karavaev, Karavaevski; bakal-Bakalov; kalita “pul kisəsi” və Kalita; tanış- Tanış; kumaç-Kumaç (ləqəb).

2. Ümumişlək söz – toponim (yer adları) bağlılığı ilə yarananlar: Bu başlıq altında rus dilindəki hər cür türk mənşəli toponim deyil, yalnız ümumişlək sözlərin rus dilinə daxil olduğdan sonra yaranan həmin ümumişlək xarakterli sözlə müvazi işlənən yer adları nəzərdə tutulur. Məsələn: orda – Moskvada Ordinka küçələri; tolmaç “dilmanc, tərcüməçi” – Moskvada şəhər daxili ərazi adı: Tolmaç küçələri, balkan “sıx ormanlı dağ” – Balkan “ölkə”; karavan – Karavannaya məhəllələri; balçuq “palçıq” – Balçuq Moskvada ayrıca qədim ərazi; kolpak “qalpaq”- Kolpaçnaya Moskvada tarixi ərazi; maydan – Maydan Kiyevdə tarixi meydan. açıqlıq; izumrud-İzumrudnaya Moskvada küçə adı; nabat “həyəcan siqnalı” – Kremldə Nabatnaya qülləsi...

3. Ümumişlək söz - zoonimlər (heyvanat adları) bağlılığı ilə yarananlar: arkan “örkən”-dəniz heyvanı; bars – Barsov, arxar “dağ keçisi”– Arxarov; barsuk “porsuq”– Barsukov, berkut–Berkutov; kaban – Kabanov; baybak – Baybakov; baybak “göstəbək” – çəkmə növü; bayquş “yoxsul, lüt, dilənçi” –Bayquşev; bityuq – Bityuqov/Bityugin; Tarakan –Tarakanov; At və başqa ev heyvanlarına qoyulan türk mənşəli ümumişlək sözlərdən törəyən xüsusi adlar: emir – Emir; baraban– Baraban; kaştan “kəstanə” – Kaştanka it adı; atlas “sərt ipək parça” –Atlas; karagöz – Karagöz; Maqomet şəxs və at adı; izumrud – İzumrud –hamısı at adı; almaz-Almazka “it adı” və s.

4. Ümumişlək söz – bitki adları bağlılığı ilə yarananlar: stakançik (həm əşya, həm çiçək və göbələk adı); epanç– bitki adı; klobuk (baş geyimi – çiçək adı); biryuk “qurd” – biryuçnik “giləmeyvə”; kalpaçok (şapka –çiçək adı); baklaqa “su qabı” – bitki adı; sultan- sultan, sultançik bitki adı; kapkançik (tələ, düzax – çiçək adı); buxarka “buxaralı qadın”- və bitki adı; biser “muncuq” – çiçək adı; başmaçok “ayaqqabı” – çiçək “orxideya”; başenitsa “bürc” və çiçək adı; bamiyə bitki və şirniyyat adı; laqun “ləgən” –laqunok çiçək adı; kamçuq “qamçı” – bitki adı...

Rus, habelə Şərqi Slavyan dillərindəki türk sözlərinin varlığı həmişə böyük marağa səbəb olmuşdur. Düşünmək olar ki, bu lüğəvi vahidlər müxtəlif planlı istifadə dairəsində araşdırılarkən onların apelyativlik səviyyəsinə yüksəlmə keyfiyyəti də eyni əhəmiyyət kəsb edəcəkdir. Həqiqətən, işin gedişi göstərdi ki, bu təhlillər həm də dəqiq, tutarlı etimoloji qənaətlərin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Məsələn, rus dilində Bardakov və bu sözün daha qədim şəkli bordak sözünün və Bordakov soyadlarının rus dilindəki türk sözləri sırasında işlənən bardak “qatma-qarışıqlıq, aşağı səviyyəli yer; meyxanə” (müq. et. maşının ön hissəsində əşyaların qatma-qarışıq yeri bardaçok adlı siyirmə, göz) deyə məcazi mənəsindən doğduğu şübhəsizdir. Tarixən bop “şərab”, borçu “sərxoş”, borluq “üzümlük”[5, 113; 8, 373; 3, 55-56], bardaq~bardak “şərab qabı, incə boğazlı badə”, məcazi mənada şərab içilən yer “meyxanə” mənalarını daşımışdır. Beləliklə, rus dilində bu söz özünün mənbə dildəki əlavə mənasına daha çox məlumdur. Dilimizdə artıq “şərab qabı, badə” mənasını itirmiş, sadəcə içində yemək (piti) bişirilən qabın adında qalmışdır. Bu qab formaca (ortadan boğulmuş şəkildə) həmin şərab qabını xatırladır. Dmitriyev rus dilindəki borduk~burdyuk “şərab tuluğu” sözünü də bu sözün yaxın fonetik variantında geniş işlənən bardak sözündən törəmə hesab edir[4,531]. Başqa bir nümunə göstərə bilərik: Rus dilində “çubuk” – bu türk mənşəli sözə əsasən nominativ mənasında rast gəlinəndə də (Княгине подали трубку с длинными черешневым **чубуком** (Т.Пассек. “Из дальних лет”); Аполлонарый брал **чубук** да гитару (Н. Лесков. “Пугало”)) Digər məqamda ədəbi təxəllüs olaraq işlənmişdir. Belə ki, 19-cu əsrin Rus qadın yazarı həqiqi adı Sokolova Aleksandra İvanovna (1836-1914) əsərlərini **Çubukova** və Anfisa de`**Çubukova**

imzalarıyla yayınlamış və bu təxəllüs altında fəaliyyət göstərmişdi.[9, 451; 10, 177] “Çubuk” kimi az əhəmiyyətli məişət əşyasının adını bilərəkdən kübar fransız soyadı hissəciyi “de” və “Anfisa” kimi sadə Rus adını birlikdə işlətməsi ilə orijinal və maraqlı təxəllüsə nail olmuşdur.

Rus dilindəki türk mənşəli kalança “qalaça” qədim alınmalardan hesab olunur: *Захватили 15 пушек. И так палили из них через Дон по другой **каланче**, что турки ушли и оттуда (Толстой. Петр Первый). Moskva*da Kalança meydanı (Каланчевская пл.) metro adları onunla bağlıdır. – 17-ci əsrin ortalarında Kalança çölü (kalança “qalaça”) açıqlığı deyilən ərazidə, indi Moskva şəhər ərazisinə düşən bu meydan öz adını yol üstə yerləşən Rus çarlarının üzərində hündür qüllə “kalança” (qalaça) olan yolüstü sarayından almışdı. Rus dilində daşdığı məna ilə bərabər memari termin anlamı da qazanmışdır: Sarayların, yanğınsöndürmə, polis və vağzalların idarə binalarının üzərində hündür tikili, qüllə də kalança adlanmağa başlayır.[11.2.224, 232; 6.2.165] А впереди, на взгорье, темнеет садами город, над садами торчит **пожарная каланча** (Иван Бунин). Ad və söz bağlılığı bir çox sözlər arasında müşahidə olunur; gəlir, mənfəət mənasında Rus dilində bariş (барыш) (1659-cu il), barişnik “dəllal, makler”; sözün Rus şəklinin semantikasındakı inkişafını nəzərdə tutaraq N.K.Dmitriyev Budaqova əsaslanaraq qeyd edir ki, bariş ticarətdə alqı-satqı zamanı hər iki tərəf üçün gözlənilən mənfəət, ümumi razılığa gəlinmə mənasını ifadə etdiyindən Rus dilinə də elə həmin mənanı saxlamaqla keçmişdir [4, s.526] Bariş “gəlir”; bar “var, vardır” sözündən yaranmışdır. Yəni bariş sözünün semantikasi “nəqd olan şey, əldə olan şey” deməkdir [6.1, s. 129]. Lakin çox hallarda da rus bədii dilində sözün ilkin mənasında işlənməsi halına rast gəlmək mümkündür. Bariş, barişnik: Он указал Николаю на те заводы, в которых он мог достать лошадей; рекомендовал ему **барышника** в городе ипомнщтка за двадцать верст от города, у которых были лучшие лошади. (Л.Толстой Война и мир) Həmin mənada feil şəklində işlənir: Он лошадами **барышничает** и со всеми здешними гусарами знаком (Ф.Достоевский. “Униженные и оскорбленные”). Qazanç, gəlir: Цыхлер сделал в один месяц 80 тысяч чистого **барыша** [Пушкин Письмо к жене, 8 дек.1831].

Rus antroponimləri içərisində 1494-cü ildən bəlgələrdə qeyd edilmiş **Barişev, Barişnikov, Barişevski** soyadları vardır. Rusiyanın türk regionlarında saxlanan əski onomastik vahidləridə bura əlavə edə bilərik; Bariş çay və şəhər adları da (Ulyanovsk vil.) böyük ehtimalla “varmaq, yetişmək” mənalarıyla əlaqədardır.[10, 43]

Rus dilindəki qədim alınmalardan olan (1047-ci il) türk mənşəli baş geyim adlarından olan kalpak [12. 2, 1230] – həm baş geyimi, həm də qab ağızlığı mənasında istifadə olunan bu sözün əslı kablak~kaplak örtük “qaplamaq~kaplamak” [2. 2, s/86] olmaqla qədim türklərdə hündür (50-70 sm. ucalıqda), şiş uclu baş geyimi kablak və ya kalpaq<kapla, kaplav [11. 2,234; 6.2, 297 424] adlanırdı; məişət əşyalarının da örtüyü, qarağı və mühüm bağ geyimi adı olan bu söz: На голове был колпак, а ноги были босые (Л.Толстой), sonralar həm də terminləşməklə bir çox sahələrdə istifadə oluna (tibbi, bioloji, memari və texniki terminləri göstərmək olar) bilmişdir.

Kökündə qara (kara) “baxmaq” (qədim türklərdə qarğu “keşikçi-siqnal qülləsi” nə deyilirdi (5, 426) hissəciyi duran kapayul (qarovul) sözü türk dillərində *karaul, karavul, karağul, karool, karakol* “keşikçi, bəqçi, mühafizəçi; keşikçi postu, sərhəd keşik məntəqəsi, tufəngin nişanalma hissəciyi” və s. mənaları daşımaqdadır [11.2.146]. Rus dilində geniş dairələrdə işlənir və zəngin derivatlara караульная, караулка, караущик, караулит malikdir. Dilimizdə yasovul sözü qəlibində düzəldilən bu söz tarixən də bu günkü mənada işlənmişdir: Oğuz elinə *qaravul* olsun (KDQ) İlk dəfə yazılı abidələrdə – Tonyukuk abidəsi mətnində (karağu) işlənmişdir. Bu qədim söz vasitəsilə Rus dilində Karaulkov, Karaulniy soyadları yaranmışdır [10, s.96].

Rus dilindəki karavan “karaban” (karvan) “dəvə, qatır kimi yük heyvanı qatarı; böyük köç” türkiizmi ilə bir sırada Moskva

da B.Yakimankada və imperiyanın paytaxtı Peterburqda XVIII əsrin başlanğıcında salınan Karavannaya küçə adları mövcuddur. İndi özünün əsas və əlavə mənalarıyla işlək sözlərdən biri olan karvan sözünün əslı karaban (həqiqi mənada: yol mühafizəçiləri)dır. Qədimlərdə səfər zamanı bu xidməti aparan adamlara karaban deyirdilər. Sonralar isə sözün mənasında köklü fərqlər baş verməklə artıq karaban (karvan) mühafizəçilərə yox, onların mühafizə etdiyi daşıma və nəqliyyat vasitəsinə deyilməyə başlayır: На другой же день она собралась в путь, не простилась со мною и уехала с соим великолепним **караваном** (Куприн Суламифь).

Türkcədə karban: “davran artıq, *karabanın* arkasından durma koş”(Mehmet Akif) Əski söz *karaul*, *karakol*, *karaçı* sözlərinin kökündəki kara “baxmaq”, ban isə peşə, məşğuliyyət ifadə edən hissəcikdən ibarətdir. [11. 2.165,187,1107, 6. 2,190] Müq. et: sarban (başçı), bağban //baxçavan və b.k. Rus dilindəki *Karabanov* soy adı həmin qədim sözlə bağlıdır. Söz farscaya keçməklə bərabər Avropa dillərinə də (ingilis dilində caravan; almanca karawane, ispanca caravane, fransız dilində caravane, italyanca caravana) yayılmışdır.

Balvan və ya balbal (болван) böyük “daş heykəl” sözün semantik dairəsi çox genişdir. İlk mənası “heykəl, müqəvva, nişan, obraz” olan *bolvan* kəlməsi daha sonralar geniş semantik evolyusiyaya uğramaqla memarlıqda (qəlib, qurğu), dərziçilik (ölçülü fiqur), hərbi məşqlərdə (müqəvva, hədəf) bir sıra terminoloji mənalar kəsb etmişdir. Bu situasiyalardan başqa bolvan əlavə çalarında “gic, axmaq, abdal” kimi məcazi mənalarıyla da istifadə edilmişdir. Qəlib mənasında işlənməklə yanaşı dərzi emalatxanalarında, mağazinlərdə paltar geydirilən heykəlciklər, bunlarla bərabər hərbi məşqlərdə (habelə idman) istifadə edilən insan fiquru da balvan adlanır. Balvan~pəlvan fars dilinə keçərək pəhlivan şəklinə düşmüş və dilimizə təkrar döndüyündə həmin formanı mühafizə etmişdir. Rus dilində də bu qədim türk sözü(“İqor alayı haqqında dastan” da işlənən türk sözlərindən biri) həm də gic, axmaq mənasında işlənir. Rus soyadı kimi əvvəl 15-ci əsrdə *Bolvan*, sonralar *Bolvanov* şəklində işlənib. Balvan Moskvada *Bolvanovka* adlı tarixi meydanda Karamzinin yazdığına görə Orda səfirləri qəbul edilirdi. Rus knyazları Kremldən çıxıb bu rəsmi qəbul yerinədək gəlir, əllərində basma “xan möhürü” və xan bolvanı “xanın obrazı, heykəlciyi” tutmuş səfirləri qarşılayır, Böyük xandan gələn fərman burada dinlənilirdi. [1, 121]

Dilimizdə kul, qol~kol sözü varsa da qolla bağlı söz olan kulak (kulak) sözünə alınma söz kimi yanaşmışıq. Hətta kulak “yumruq”, “zor, güc” mənası ilə sinonim olaraq qolçomaq sözünü yaratmaqla onu həmin tarixi söz olan kulak kəlməsinə tərcih etmişik. Kulak “əl barmaqlarının yumulması, düynələnməsi; yumruq” rus dilinə çoxdan daxil olan türk sözüdür. Həmin zamandan qədim rus dilində həm yumruq, həm də güclü, nüfuzlu adam, varlı sərmayədar “hampa”, “zorba” mənasını daşımışdır. Bu sözün rus dilində çox zəngin söz yaratma imkanlarına malik olduğu məlumdur. Belə ki, kulak sözündən yeni sözlər və terminlər yarandığı kimi rus familiyaları içində *Kulakov*, *Kulakovski*, *Kulaçikov* kimi türk mənşəli soyadlar da vardır.[6. 2,408]. Rus dilinə keçən Türk sözlərindən olan *калита* (kalita) qədim işlənmə tarixinə malikdir (1389-cu ildən yazılı qaynaqlarda görünür. [12. I, 1183] Kalita “çanta; bel çantası; qayıqdan asılı torba, cib” Ukrayna və belarus dillərində də kalita”pul kisəsi”, polyak dilində kaleta [6. 2,168]. Türk xalqlarının dillərində kalta “cib, dəri kisəcik” [11. 2, 258] Azərbaycan türkcəsində xalta(it boyun qayışı)mənasını mühafizə etməkdədir. Bu sözdən yaranan rus soyadı Kalitin və rus tarixində Kalita ləqəbi(çox zəngin və rüsvətxor olduğuna görə)daşıyan Rus Böyük knyazı İvan Kalita məlumdur[10, 90].

Nəticə: Şübhəsiz, xalqın tarixi, dili, etnogenezi, təfəkkürü, məşğuliyyəti haqqında dəyərli məlumat verən onomastik vahidlər, xüsusən coğrafi adlar hər hansı rəsmi bəlgə qədər etibarlı qaynaqdır. Belə ki, türk dünyasının min illər boyunca meydana çıxmış, özünün linqvistik zənginliyi, özünəməxsusluğu, qədimliyi ilə səciyyələnen toponimiyası, antroponimiyası böyük həcmdə daha qədim tarixə malik ümumişlək keyfiyyətdə işlənən sözlərlə bağlılığını eynilə min illərdən bəri sabitləşdirmiş və Şərqi slavyan dillərinə də köçürə bilmişdir. Aydın olur ki, rus dilindəki türk mənşəli sözlərin böyük əksəriyyəti ümumişlək sözlər səciyyəsində istifadə olunaraq yüzilliklər ərzində bu dildə daimi və sərbəst mövqə qazanmış və öz növbəsində bu dilin onomastikasında da istifadə olunmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения, Баку, Язычы, 1992
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (в четырех томах), Москва, Гос. изд. Иностраных и национальных словарей, 1955.
3. Dəmirçizadə Ə. M. 50 söz, Bakı, Gənclik yayınları, 1969.

4. Дмитриев Н. К. Строй тюркских языков, Москва, Восточная Литература Уаун Evi, 1962.
5. Древнетюркский словарь (Под ред. В.М.Щербака), Л., “Наука” уаунлары, 1969
6. Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка (в четырех томах), Москва, Прогресс, 1986-1987.
7. Kitab-i Dədə Qorqud, Bakı, Yazıçı nəşriyyatı, 1986
8. Малов С. Е. Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. М.-Л., 1951.
9. Масанов И.Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей (4 cilddə), Москва, 1957.
10. Təkləli Nuriyeva M. Türk İmzası, Nurlar уаунлары, Bakı, 2007.
11. Радлов, В. В. Опыт словаря тюркских наречий, (в 4-х томах), СПб. 1893-1911
12. Срезневский И. И. Словарь древнетюркского языка (В 3-х томах), М., “Книга” уаунлары, 1989.

Professor Minakhanim Nuriyeva (Takleli)

*Lexical-semantic compatibility between a word and a name
of turkish origin in the russian language*

Summary

When considering the directions of formation and development of lexical units of Turkish origin in the Russian language, it is revealed that in addition to the existence of onomastic units of Turkish origin, in the language itself there are also units formed from common words of Turkish origin. In the artistic linguistic materials of the Russian language, a large number of linguistic examples have also been identified, revealing lexical-semantic compatibility between various onomastic units of Turkic origin and commonly used words that have attracted our attention in this regard. As a result of the research we conducted for this purpose, we can show, using the example of dozens of facts, that a word of Turkish origin is used as a toponym, surname, literary pseudonym, along with a nominative meaning. The article examines the directions of formation of proper names (onomastic units) of Turkish origin, found in the language of works of famous Russian writers such as Pushkin, Turgenev, Leo Tolstoy, Bunin, Chekhov, Uspensky, Ostrovsky. I mean. general word - anthroponym (personal names); common word-toponym (toponym); The connection between commonly used words - zoonyms (names of animals) will be examined in detail.

Key words: Turkic languages, Russian language, onomastic, lexical-semantic

Профессор Минаханум Нуриева (Теклели)

*Лексико-семантическая совместимость слова и имени тюркского
происхождения в русском языке*

Резюме

При рассмотрении направлений формирования и развития лексических единиц турецкого происхождения в русском языке выявляется, что помимо существования ономастических единиц турецкого происхождения, в самом языке существуют также единицы, образованные от общеупотребительных слов турецкого происхождения. В художественных языковых материалах русского языка также выявлено большое количество языковых примеров, выявивших лексико-семантическую совместимость между различными ономастическими единицами тюркского происхождения и общеупотребительными словами, привлечшими наше внимание в этом плане. В результате проведенных нами с этой целью исследований мы можем на примере десятков фактов показать, что слово турецкого

происхождения используется в качестве топонима, фамилии, литературного псевдонима наряду с номинативным значением. В статье рассматриваются направления формирования имен собственных (ономастических единиц) турецкого происхождения, встречающихся в языке произведений известных русских писателей, таких как Пушкин, Тургенев, Лев Толстой, Бунин, Чехов, Успенский, Островский. Я имею в виду. общее слово – антропоним (личные имена); общеупотребительное слово-топоним (топоним); Подробно будет рассмотрена связь между общеупотребительными словами – зоонимами (названиями животных).

Ключевые слова: *тюркские языки, русский язык, ономастика, лексико-семантика.*

Çapa tövsiyə edən:

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Rəyçilər:

professor Mirvari İsmayılova
professor İkrəm Qasımov